

Fogalommagyarázat

„Az *etnoregionalizmus* a századelő, majd a hatvanas évek második felének nagy nyugat-európai identitásmozgalmait összefogó eszmei és társadalmi törekvés, amely napjainkban már nemcsak a mai magyar társadalom és a kelet-európai népek jövőjének egyik lehetősége, hanem jelen van a világ szinte majdnem minden országában. Nem más ez, mint egy-egy ország illetve a táji-történeti régió kulturális és etnikai szféráinak térkeresése, a csoportidentitások várható felülkerekedése

hogy kiegészítsék azt a maguk értékrendjével. Ennek aktuális politikai lehetetlensége persze nyilvánvaló. Az etnikai identitások megújulásának ún. „harmadikutasságának” a zsákutcája után, egyfajta „negyedik útja” még nyitott, ami az *etnopolitika útjának* kellene lennie, vagyis az etnikumok alapján szerveződő és etnikai tagoltságban, értékörzésben és az ésszerű különbözőzés elfogadásában kifejeződő társadalom-felfogás. Ez olyan demokratikus és toleráns állampolitikát feltételez, ami „a kisebbségek, etnikai csoportok, szubkultúrák, csoportidentitások tole-

Gazsi Judit

Az *etnoregionális* kutatás etikai és elméleti problémái

Idegenség, másság, saját kultúra, egyenlőtlenség

37
K É K

egyrészt az osztályszemléletű politikai hatalom erőin, másrészt a liberális demokrácia kialakítására törekvő volt szocialista vagy harmadik világbeli államok uralkodó erőin, harmadsorban pedig a polgári demokráciákban helyüket keresők szabadság- és egyenlőségmozgalma. Még rövidebben fogalmazva: az etnikumok, illetve a kisebbségek és a nemzetiségek helykövetelése az állampolgári rendezőelvek megalkotásában”.¹

„Az *etnoregionalizmus* (fölköztöbb slamos egyszerűsítéssel) az etnikai identitástudat területi érvényességére, földrajzi és társadalmi-politikai térben való megjelenítésére vonatkozó törekvés”.²

A huszadik század egyik legnagyobb kihívása, hogyan valósítható meg, hogy az etnikai kultúrák ne szélsőségesen polarizálódjanak, hanem összetalálkozzanak a „civilizált” emberiség uralkodó demokratikus eszméivel annak érdekében,

ráns kezelésében, megértő elfogadásában és védelmében bizonyítja plurális szervezőelvéit, emberi és kisebbségi jogi garanciákban rögzíti a szabadság határait, s felelősséggel organizálja az ehhez szükséges állami, politikai föltételeket – vagy ha erre nem képes, akkor lemond a többségi elvű igazságtétel, magyarul a jól álcázott zsarnokság alkalmazásáról”.³

Így a „negyedik út” a szerves tradíciók továbbvitelének, komolyan vételének sajátos útja lehetne, a kisebbségek „túlélőprogramja” az államalkotó etnikumok kiegyezéses kölcsönössége, kiegyensúlyozott együttműködése és önkorlátozó toleranciája révén. Ezen az úton együtt járhatna az összes minoritás, akiknek „etnikai tudata térben és időben, kultúrában és civilizációban szuverén módon átélte és belsőleg meghatározott”.⁴

Az etnoszok második „új hulláma” e téren kapcsolódik egybe a régiók,

a táji-történeti tagoltságok kiteljesedésével, vagyis egyfajta etnoregionalizmussal. Az etnikai csoportközösség története és térbelisége azonban nemcsak magában véve konfúzus, foltszerű törésvonalakat eredményezne a világ térképén, de ez még a régiók meghatározási törekvéseivel is alkut kellene találjon.

A régió fogalmának az egyes tudományterületek között jelentős meghatározásbeli különbségei vannak. A politológia a hatalommegosztás folyamatában és intézményeiben keresi a régiók szerepét, azok jelentőségét. (Nemes Nagy József, 1997)

Az Európa Tanács Helyi és Regionális Önkormányzati Állandó konferenciája a következő meghatározást adja (idézi Balázs I. 1993:157): „a régió olyan közigazgatási egység, amely közvetlenül a központi igazgatási szint alatt helyezkedik el, önálló politikai felelősséggel felruházott, mely politikai önállóságot választott testület által, vagy ennek hiányában a régió szintjén a közvetlenül alatta lévő önkormányzati szint által delegált tagokból álló testület vagy szervezet gyakorolja”.

A tudományterületek különböző megközelítéseiben még találkozunk „gazdasági együvé tartozást”, „sajátos szellemiséget”, „közös történelmi múltat, tradíciót” vagy akár „nyelvi és kulturális összetartozást” mint régiót alkotó „malter-anyag” meghatározással. A fentiek miatt egységes régió-definíció nem létezik, egységes fogalom-meghatározás nem lehetséges.

Felnőttoktatás, kutatás

A régiók fogalmának tisztázásánál Magyarországon a *térség* fogalma is felmerül, mely fogalmakat egymástól fontos elválasztani, hiszen nem minden térség régió.

A régiók és térségek fogalma a magyar területfejlesztési és területrendezési törvény terminológiai paragrafusában 12 féle megközelítésben szerepel. (Alapfogalmak 4.§ [...])⁵ Ezzel a törvény 12 féle régió-, illetve térség-típust határoz meg, mellyel a fogalom letisztultságát is bizonyítja.

A *regionális tudománynak* bonyolult alapkategóriája a tér, vagy szűkebben a *társadalmi tér*, mely jellegzetes alapegységekből, térelemekből áll össze, ezek segítségével megfelelően elemezhető, leírható. Ahhoz, hogy a társadalmi szféra térbeli és területi folyamatait elemezni lehessen, szükséges a vizsgált tér bizonyos szempontok szerinti felosztása. A térfelosztásban két alapvető tagolási irány a vertikális tagolás (szintek kijelölése) és a horizontális tagolás (területek, térségek elhatárolása). A vertikális és horizontális térfelosztás összekapcsolódása elméletileg nagyon sokféle szint és térség kombinációt alapozhat meg. Bibó István (1986) szisztematikus áttekintést készített a hazai területi közigazgatás általa kialakíthatónak vélt, decentralizált és demokratikusan működő szintrendszeiről és az ezekhez tartozó térfelosztásokról. Hat, egymással esetenként ütköző igazgatási területrendezési alapelv érvényre juttatását tartja szükségesnek. Ezek közül az egyik a súlypontok váltakozásának elve. A mai Magyarország regionális aktuális kérdései vizsgálatánál ez azért érdekes szempont, mert arra hívja fel a figyelmet, hogy a rendszer akkor működik jól, ha a létrejövő terület-egységeknek méretében és jellegében az egymás melletti szintjei között lényeges különbségek vannak,

amikhez hozzárendelhetők meghatározó mechanizmusok, feladatok. Tehát a megyék feletti egységek, régiók kijelölése után nem kaphat mindkét szint egyaránt hangsúlyos irányítási szerepet, mert ez hatásköri feszültségekhez vezetne.

Beluszky Pál szerint (Beluszky, 2003:480) a településhálózati régiók, a „településvidékek” a településhálózat legfontosabb elemeinek hasonlósága alapján határolódnak el, számuk Magyarországon nyolc, méretük meglehetősen különböző, s többnyire több megyényi területet foglalnak el.

A térfelosztási problémákat máig érintő kérdés Magyarországon a megyék szerepének megváltoztatása, e tradicionális magyar térségi szintűlyának, az egyedi településekhez és a központi országos szintekhez viszonyított szerepének kérdése.

Magyarországon nem mutatható ki a régióvá válás két fontos eleme, a regionalizálódás és a regionalizmus, azaz nincsen hosszú történelmi múltra visszatekintő társadalmi térszerveződés. Így azzal a problémával kell szembenézni, hogy a régiók kialakulását tekintve történelmi múltra visszatekintő országokban létező régiók értelmében nincsenek Magyarországon régiók, mégis kell regionális politikát csinálni. Hiszen az Európai Unió regionális fejlesztési eszközeihez egyértelműen térségek szintjére készített fejlesztési koncepciók alapján lehet hozzájutni, így a régiók létrehozása elvi és elméleti szinten jelentős kérdéssé nőtte ki magát. Magyarországon az egy főre eső GDP olyan mértékben marad el a közösségi átlagtól, hogy az ország bármely térfelosztás esetében is egyértelműen elmaradottnak és így támogathatónak minősül. Emiatt a kialakítandó térfelosztásban érvényesíteni kellene azt az elvet, hogy a térfelosztás ne legyen alapja újabb, élesen megosztó vitáknak, ne gátolja azokat a jelen indulóban lévő térszerveződési és együttműködési kez-

deményezéseket, amelyek a törvény hatására formálódtak. A mai helyzet ellentmondásosságát jelzi, hogy az „alulról” – megyék összefogásának eredményeképpen – formálódó régió jellegű szerveződések nem esnek egybe a területfejlesztés legfontosabb tartalmi dokumentuma, az Országos Területfejlesztési Koncepció által javasolt régióbeosztással, azokkal a nagytérségekkel, amikre önálló hosszú távú fejlesztési stratégia készül.

Mindezek ellenére, vagy éppen ezzel együtt elmondhatjuk, hogy a felekben nem létezik az unió által létrehozott NUTS-rendszer, ez nem része a *magyarok mentális struktúráinak*, így létre kell hozni a köznapi tudatban, mint társadalmi vagy/és gazdasági kategóriák újratermelését vagy létrehozását segítő képzetet, és ahogyan az emberek majd elfogadják és használják, úgy jelenik majd meg a valóságban. (Faragó, 2006:9)

Két megközelítés jellemző erre a problémára, az egyik szerint a régió ab ovo létező entitás, mint azt Tóth József összegezte egy előadásában: „*a régiót nem létrehozni kell, hanem fel kell ismerni*”, (idézi: Faragó 2005:189), amit csak meg kell ismernünk (uo.), és ennek alapján az intézményi struktúrák leképezhetőek, vagy az emberek által létrehozott konstrukció, amit valamilyen oknál fogva létre kell hoznunk.

A régiók kialakításának politikája, az európai új regionalizmus meg tud-e felelni a neoliberais gazdaságpolitikának, nem mond-e ellent az új legitimációs tér kialakítása ennek az elvnek?

Amennyiben a versenyképesség javulását eredményezi, akkor az a regionalizmus legfontosabb tartalmi eleme gazdaságpolitikai megközelítésben.

A *régiót*, mint térkonstrukciót három megközelítésben tárgyalhatjuk, (Faragó, 2005:190) melyben az első a régiót, mint absztrakciót közelíti meg. Eszerint a fogalom nem egyértelműen határolódik el más, kapcsos-

lódó fogalmaktól, hiszen absztrakció lévén csupán a diskurzus során alakul ki értelmezése. A másik megközelítés szerint a régió térhasználati és megismerési egység, tudományos elemzés és rendszerezés terméke. Ebben az értelemben a régióknak több alaptípusát lehet megkülönböztetni, mint a helyi és a nemzeti szint közötti területi szintek összefoglaló elnevezése, vagy mint vizsgálati szempontból egynemű (hasonló) terület egység, vagy mint földrajzi régió, természeti táj. De lehet még közigazgatási, adminisztratív, politikai egységként, vagy közgazdaságtani szemlélettel, avagy területfejlesztési szempontból, mint programrégió, mint tervezési körzet alaptípusát meghatározni. Az EU kedvezményezett célterülete elsősorban a politikai-adminisztratív régió, ami Nyugat-Európában többségében közigazgatási egység is. A harmadik megközelítés a konkrét realitás, melyben a régió, mint valóság, tapasztalat, intézmény vagy bürokratikus eszköz jelenik meg. Ebben tágra értelmezett kategória, mely két területi síkon mutatkozik, az egyik a nemzeti és települési szint között található konkrét közigazgatási, adminisztratív, vagy tervezési fejlesztési terület egység, a másik jelölhet több országot, ország csoportot is. Ezek a területi szinteken alapvetően a következő régiótípusok figyelhetők meg: fizikai, földrajzi régiók; *társadalmi, kulturális régiók*; politikai-intézményi régiók és végül a gazdasági körzetek.

A régiót, mint intézményt az Európai Régiók Gyűlése 1996-ban a regionalizmusról elfogadott nyilatkozatban definiálta, és részletezte működésének jogi és pénzügyi garanciáit. Eszerint a régió politikai önkormányzattal felruházott közjogi területi testület közvetlenül az állami szint alatt. Nemzeti alkotmányban

vagy törvényhozásban kell garantálni függetlenségét, identitását, hatalmát és szervezeti struktúráját. Saját alkotmánnyal, vagy önkormányzati törvénnyel kell rendelkeznie és egyben határozott politikai identitás kifejezésének eszközeivel is.

„A legszélesebb értelemben véve az etnoregionális térfogalmak alapja az a *régió*, amely lényegében területi és kulturális egység, határoló fogalmi nem gazdaságiak, nem politikaiak, hanem kulturálisak, úgyszintén életmód, vallás, kapcsolati kultúra, nyelv, művészet, mitológia, mentalitás, értékrend – vagyis valamely spe-

39

K É K

cifikus és sajátá tette (elsajátított, értékként megőrzött) kultúra”.⁶

A témánk szempontjából a társadalmi, kulturális régiókat szükséges kiemelni és kisebbségi identifikációja szempontjából vizsgálnunk.

Idgenség, másság, saját kultúra, egyenlőtlenség – kisebbség, etnikus problematika

Ma a *kisebbség* szó rendszerint funkcionálisan hátrányos helyzetű egyedek általában elnyomott csoportját jelenti, öröklött vagy hozott hátránnyal, etnikai, kulturális, politikai, vallási, szokásbeli vagy egyéb másságot tekintetbe véve. Az etnikus probléma mindig lokális, mindig szűk térben fogan, az etnoszféra szociológiája csak szűk teret képes szociológiai eszközökkel megrajzolni.

Az *etnikai konfliktusok* tere ugyan csak mindig lokális, noha napjainkra

a kisebbségi kérdés globális problémává nőtte ki magát. Az etnikai-kisebbségi csoportok a nemzetközi jog szerint Európában éppúgy, mint a világ más tájain is, autonómiát élveznek, annyit, amennyit kiharcoltak maguknak a történelmük során. Az első világháború után a kisebbségi kérdés európai probléma lett, majd a második világháború után világprobléma, mára pedig a globális kérdések egyik legjelentősebbikévé vált.

Magyarországon a hetvenes évekig kezeltnek minősítette a hatalom a kisebbségi problémát, és deklarálta, hogy teret enged a szűkebb közössé-

veszteségtudattal élők adottsága, azonban a politikai racionalitás kapcsán akár győztesként is kikerülhetnek egy adott helyzetben. Mindenkori ellenfele a türelmetlenség, a másság nem tűrése. A rejtettség is hozzátartozik az alapvető ismertetőjegyeihez, ami az uralkodó hatalomhoz, a többséghez való asszimilálódás alapja. A sikeres asszimiláció lehet demográfiai, területi politikai, nyelvi, kulturális, környezeti vagy pszichológiai. A kisebbségpolitika mindig belpolitika, de folyamatosan nemzetközi összefüggések befolyásolják. (A. Gergely, 2001)

A kisebbségi sértettség, amit a külső beavatkozás vált ki, az elszigetelődést vonja maga után. A kisebbség anyagi és szellemi javainak és energiáinak tárháza a számára legfőbb érték, ezért legfőbb joga az asszimilációmentes érdekérvényesítés, a túlélő stratégia kialakítása. Mindez – amúgy más szempontból ugyan ez nem mindig nyilvánvaló, de – kisebbségekből álló többség felelőssége.

A kisebbségi lét nemzetközi jogi biztosítékai pontosan meghatározott etnikai szférákra terjednek ki, azonban Kelet- és Közép-Európában meglehetősen nehézkes az etnikai csoportok területi vagy kulturális elkülönültségét biztosítani. A régióknak jellemző sokszínűség sok esetben csupán alanyi jogon teszi lehetővé az etnikai hovatartozás biztosítását, azaz sok esetben hiányzik a területi identitás megfogalmazása, csoportszuverenítésre nincsen mód. Egy másik jelentős probléma a térségben, hogy a társadalom gazdasági, politikai tagoltságát évszázadok óta úgy rajzolja meg magának a politikai hatalom, hogy nincsen tekintettel a térségi és etnikai, táji és etnokulturális tagoltság történelmi tényeire. (A. Gergely, 1996-I)

„Az ország mai térképén többféle régiót különböztetnek meg a gazdaság- és társadalomföldrajz-tudósok, a néprajzosok, a történészek, az antropológusok és a szépírók. Századunk első harmadában már meglehetősen nehéz lehetett (a revansvétel szándéka nélkül) reális etnikai térképet készíteni, s ma talán még lehetetlenebb. Az elmúlt száz-százötven esztendő alatt bekövetkezett népességcserélődés és népkeveredés összességében nagyobb volumenű volt, mint a megelőző ezredév alatt”.⁷ Emiatt különösen nagy jelentősége van annak a felismerésnek, miszerint az etnikai és regionális érdekek különböző formában törnek utat maguknak. Újrapolitizálódik, vagy térségi-tájegységi szubkultúra alakjában jelentkezik manapság az etnikai közösségek öntudatossága. Kezdenek megszemélyesítődni, tekintélyre szert tenni a kiemelkedő nemzetiségi egyének. Értéktudatot hordoz az etnikus identitás, csoportképző erővé válik a saját származás, a „mátság” tudata. Az etnoregionalizmusnak tehát van esélye nálunk. Az etnikumot a kultúra szerkezete, a pszichés sajátosságok, a tradíciók és a térbeliség átélése teszi. (A. Gergely, uo.)

A regionalizálás egyik, lehetséges esélye tehát az etnikai „út”, vagyis a kisebbségi kultúrák térbeliségének megerősödése, térképre rajzolódása, politikai erővé konvertálódása. „Az etnikai csoportok többsége Magyarországon is többé-kevésbé elhatárolja magát a más csoportoktól. Az identitás – ha nem is jelent rögtön faji előítéletet – a saját csoportot pozitív tulajdonságokkal jellemzi, sztereotípiákkal veszi körül magát”.⁸ Az etnikai közösség legminimálisabb célja a fennmaradás, mert hiszen a nyelv, a kultúra és az én-tudat megőrzése nem igényel államot, így az etnikai lét nem igazán fejlődőképes.

40
K É K

gek másságának, nyelvi-kulturális vagy jogi sajátosságainak. Majd a hetvenes években „nemzetek feletti” közfigyelem tárgya lett és egyértelművé vált, hogy a kisebbségpolitika jogi garanciarendszere minősíti a modern társadalmak toleranciáját és értékrendszerét.

A kisebbség mellesleg állapot is, melyet a készen kapott körülmények szorongatnak, másrészt folyamat is, mert mindenkor szorongatják és különböző fokú hátrányos helyzetekben egzisztálhat. Ehhez tartozik, hogy az önmagáról alkotott képe is kisebbségi kell legyen. A kisebbségiség egyben joghátrány is, vagy annak tudomásulvétele, hogy versenyhelyzetbe kerülve a többséggel, jó eséllyel alul marad. A kisebbségi létállapot tehát az etnikai vagy kulturális, nyelvi vagy felekezeti kisebbségek, az alárendelt politikai

*Az etnoregionális kutatások
mai állása – egy példa:
szimbólumelemzés*

Hol voltak Magyarországon eddig ezek az identitások? Illegalitásban, passzív rezisztenciában, sértettség magatartásokban süppedtek mélyre. Az elmúlt 15-20 évben az etnikai kutatások azt a felfogást erősítik, hogy léteznek ezek az etnikumok, csak létformájuk, politikai magatartásuk, kisebbségtudatuk és rejtett identitásuk nem oly nyilvánvaló, mint szociális vagy gazdasági szerepkörük, területi vagy munkamegosztási osztozottságuk. Emiatt megközelítésük sem oly egyszerű. De léteznek eltérő kultúrtájak, térségi különbségek, antropológiai jegyek vagy emberföldrajzi sajátosságok a mai Magyarország területén. Így elmondható, hogy vannak *etnikai-tájjegységi-kulturális adatfelvételek és empirikus mérések* is, valamint etnográfiai vizsgálatok hosszú sora is elkészült már etnikai identitáselemzések terén, és még az etnikai tagoltság egyéb momentumait is több terület szakemberei kutatták. Ezekkel a kutatásokkal az a baj, hogy hiányoznak az áttekinthető elemzések, az interdiszciplináris nézőpont, melynek segítségével a mélystruktúrák feltárhatók, és a rejtett identitások megnevezésre kerülhetnének.

Ezen kutatások nehézségeit is elemzi Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor az említett tanulmányban.⁹ Ők és kutatótársaik a társadalomtudományok spekulativitásától az empiria felé fordulva olyan *megismerési módszereket* kerestek, amelyek alkalmazása során lehetőleg a félreértelmezések is elkerülhetőek. A félreértelmezések alapja az esetek nagy részében az, hogy a jelenségekhez *egyetlen jelentést* társítanak, egyetlen magyarázatot keresnek, s amikor kiderül, hogy más jelentés, más magyarázat is lehetséges, nota bene a vizsgált kultúra képviselői egészen más jelentéseket és magyarázatokat

Felnőttoktatás, kutatás

használnak, mint a külső megfigyelők, akkor eluralkodik a megismerési szkepszis, a bizonytalanság, a módszertani kétely.

„A *szimbólumról* azonban eleve tudni lehet, hogy többjelentésű, hogy magyarázata természeténél fogva annyi van, ahány oldalról megközelítjük, így szubjektív és 'objektív' olvasata nem válik külön: *minden* szubjektív olvasata bizonyos objektív érvennyel fog bírni. Ugyanakkor a szimbólum lényege: épp e többjelentésűség lévén a szimbólumfejtés mindig szegényessé, egyoldalúvá válik (s ilyenkor és éppen ettől önkényesnek is hathat), amikor *egyetlen eleme* alapján próbálják értelmezni”.¹⁰

A tanulmányban kifejtik: a „*szimbólumfejtés*” mindig több lépcsős folyamat. Az első lépés a szimbólum észrevétele; annak észlelése, hogy a világnak ezt vagy azt a jelenségét szimbolikusan (is) lehet értelmezni. Ennek vagy annak a háznak kerítése van: ez nem szimbólum, ez egy tény. Észlelni lehet azonban, hogy ebben a tényben benne van a szimbolikus értelmezés lehetősége.

A szimbólumok társadalom-elemzésre való felhasználása talán *éppen a saját társadalom kutatásában* a leghatékonyabb. Egy idegen kultúrában nem ismerjük a szimbólumokba sűrített tartalmak teljes spektrumát, s ez mind a szimbolikus jelleg észlelésében, mind pedig később az értelmezésben nagyon gátolhatja a kutatót. Ha azonban a kutató nem csak megfigyelő, hanem résztvevő is a társadalomban, akkor (persze a saját társadalom belső tagoltságából adódó korábban említett korlátok között) szükségképpen érzi a szimbólumokról, hogy szimbólumok, hiszen (legalábbis ezek egy részét) ő maga is használja, működteti (olykor létrehozza, máskor csak észleli és „lefordítja”). „Azt állítjuk tehát,

hogy a saját társadalom kutatásában, (legyen mégoly komplex az a „saját társadalom”) a résztvevő megfigyelés alkalmazása jogosult módszer; s ha figyelembe vesszük az alapállás fent említett különbségeit, amit az idegen társadalmak vizsgálatával szemben a saját társadalomban végzett terepmunka megkíván, akkor lényegében ugyanúgy is történik, mint „idegenben”. Minthogy azonban e „saját társadalmak” komplex társadalmak, hogy kellőképpen általánosítható eredményekhez jussunk, fel kell adnunk az önmagában vett, mérhető adatok, mint „tények” ter-

41
K É K

mészettudományos szempontú fetiszizálását, s figyelmünket a minden adatban és minden „tényben” benne rejlő, s az ezen adatok sajátosan társadalomtudományi általánosítását és verifikálását természetükből adódóan lehetővé tevő *szimbolikus tartalmak* felé kell fordítanunk”.¹¹

Különböző kutatásaikban a *szimbólumhasználat* számos példájával találkoztak. (A kilencvenes évek során foglalkoztak világképek szimbolikus elemeivel, a magyarságtudatnak a mindennapi életben megfigyelhető szimbolikus kifejeződéseivel, lakások szimbolikájával, a választási kampányokban használt jelképekkel. Ha például lakások szimbolikáját vizsgálták, ott is nyomban azt tapasztalták, hogy szinte mindennek lehet szimbolikus jelentése, szinte bármi előhívhat mélyebb összefüggésekre utaló jelentéstartalmakat: a tér méretétől a fényviszonyokon, a berendezési tárgyak színein, mennyi-

ségén, elrendezésén át a lakáshasználat módjában megfigyelhető különbségeikig. Tehát elmondhatjuk, hogy a szimbólumok összekötnek egy csoportot, a lakás esetében erre konkrét példa lehet a „polgári lakás” ma oly divatos eszménye, amely azok számára, akik ilyen lakást szeretnének, a belmagasságok, a lakószoba-méretetek, egyes bútorgarnitúra-típusok jelenlétében nyer jelképes kifejezést. Ha azt mondjuk, hogy a szimbólum *érzelme*kel telített, ez is érvényes lesz a lakás jelképes alkotóelemeinek esetében is, hiszen ezek éppen azáltal lehetnek értékek

hordozói, mert érzelmek is fűződnek hozzájuk.

Természetesen a szimbólum, bár természete folytán sokféle lehetőség egyesül benne, nem állítható, hogy segítségével minden társadalmelemzési nehézség áthidalható. Fontos kérdés ennek kapcsán, hogy *hogyan* is szimbolizálnak a szimbólumok?

Amikor *használunk* egy szimbólumot – érvelnek a szerzők –, akkor az összeköt bennünket a közösségünkkel, a társadalmunk, kultúránk egészével, múlttal és jövővel, belesűrűsödnek információk és érzések, a lehetséges jelentések és asszociációk sokasága. Amikor *megfigyelés és elemzés* tárgyává tesszük ugyanezeket a szimbólumokat, akkor mintegy felboncoljuk őket, anynyi elemüket választva külön, amennyit csak akarunk.

„Az egyes szimbólumokban a társadalom viszonyainak sokasága sűrűsödve, minden egyes szimbólumot egy olyan ablaknak foghatunk

Felnőttoktatás, kutatás

fel, amely a társadalom-egész gömbhéján nyílik, s bár a gömb belseje a maga végtelen összetettségében *teljesen* sosem lesz leírható, minden egyes ablak (meghatározott nézőszögű) rálátást nyújt erre a végtelenségre, minden szimbólum rálátást nyújt a társadalom-egészre”.¹²

Ugyanabból a szimbólumból az elemekre bontás, vagyis az elemzés segítségével az adott kultúra egészére, egyes rétegeire, státusz-viszonyaira, helyzet-kínálatára, identitásmodelljeire, konfliktusaira és konfliktuskezelés-módjaira, tér-, idő-, társadalom- és történelempéjére stb. vonatkozó információk sokasága nyerhető. Ezért fontos megállapítás, hogy *a szimbólum a társadalom-értelmezés alapegysége*. Ami a résztvevő számára a társadalom-átélés eszköze, az a megfigyelő számára – éppen e tulajdonsága miatt – az értelmezés legfontosabb eszközévé válhat.

JEGYZETEK

- 1 A. Gergely András: *Kisebbség – etnikum – regionalizmus I. – Állam, nemzet, ellenkultúra és kisebbség*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális Kutatóközpont, Munkafüzetek 11. 1996:3.
- 2 A. Gergely András: *Tér, idő, határ és átmenet – (Politikai antropológiai esettanulmányok)*, Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális Kutatóközpont, Munkafüzetek 86. 2001:110.
- 3 A. Gergely András: *Kisebbség – etnikum – regionalizmus I. – Állam, nemzet, ellenkultúra és kisebbség*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális Kutatóközpont, Munkafüzetek 11. 1996:6.
- 4 A. Gergely András: *Kisebbség – etnikum – regionalizmus I. – Állam, nemzet, ellenkultúra és kisebbség*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális Ku-

tatóközpont, Munkafüzetek 11. 1996:6.

5 A területfejlesztési törvény térségfogalmai (Az 1996. évi XXI. Törvény a területfejlesztésről és területrendezéséről)

6 A. Gergely A. (2001): *Tér, idő, határ és átmenet – (Politikai antropológiai esettanulmányok)*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális Kutatóközpont, Munkafüzetek 86. 111.

7 A. Gergely András: *Kisebbség – etnikum – regionalizmus II. – Etnoregionalizmus Magyarországon?* Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális Kutatóközpont, Munkafüzetek 12. 1996:44.

8 A. Gergely András: *Kisebbség – etnikum – regionalizmus II. – Etnoregionalizmus Magyarországon?* Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális Kutatóközpont, Munkafüzetek 12. 1996:53.

9 Kapitány Ágnes–Kapitány Gábor: *Résztvevő megfigyelés a saját társadalomban – korszakok szimbolikája*. http://www.socio.mta.hu/mtarsak/anyagok/kapitany_resztvevo-megfigyeles.htm

10 Kapitány Ágnes–Kapitány Gábor: *Résztvevő megfigyelés a saját társadalomban – korszakok szimbolikája*. http://www.socio.mta.hu/mtarsak/anyagok/kapitany_resztvevo-megfigyeles.htm 9.

11 Kapitány Ágnes–Kapitány Gábor: *Résztvevő megfigyelés a saját társadalomban – korszakok szimbolikája*. http://www.socio.mta.hu/mtarsak/anyagok/kapitany_resztvevo-megfigyeles.htm 5–6.

12 Kapitány Ágnes–Kapitány Gábor: *Résztvevő megfigyelés a saját társadalomban – korszakok szimbolikája*. http://www.socio.mta.hu/mtarsak/anyagok/kapitany_resztvevo-megfigyeles.htm 8–9.

IRODALOM

- A. Gergely A. (1996): *Kisebbség – etnikum – regionalizmus I. – Állam, nemzet, ellenkultúra és kisebbség*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális Kutatóközpont, Munkafüzetek 11.
- A. Gergely A. (1996): *Kisebbség – etnikum – regionalizmus II. – Etno-*

Felnőttoktatás, kutatás

- regionalizmus Magyarországon?* Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális Kutatóközpont, Munkafüzetek 12.
- A. Gergely A. (2001): *Tér, idő, határ és átmenet. (Politikai antropológiai esettanulmányok)*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális Kutatóközpont, Munkafüzetek 86.
- Balázs I. (1993): *Gondolatok a regionalizációról*. Közigazgatási Füzetek 101., Budapest: MKI.
- Beluszky P. (2003): *Magyarország településföldrajza*. Pécs–Budapest: Dialóg Campus Kiadó.
- Bibó I. 1986 Közigazgatási területrendezés és az 1979. évi településhálózat-fejlesztési koncepció. In: *Válogatott tanulmányok III.*, Budapest: Magvető, 141–294.
- Faragó L. (2005): *A jövőalkotás társadalomtechnikája. A közösségi tervezés elmélete*. Pécs–Budapest, Dialóg Campus Kiadó.
- Faragó L. (2006): *A területfejlesztés tabui és téveszméi. Élet és Irodalom*. augusztus, 32. szám, 9.
- Geertz, C. (1994): *Az értelmezés hatalma*. Budapest: Századvég.
- Geertz, C. (1994, 2001): *Az értelmezés hatalma. Antropológiai írások*. Budapest: Századvég–Oriris.
- Heller Á. (1994): *Az egyetemesség és különbség vitájában többnyire az egyén a vesztes* (Hozzászólás Gombár Csaba írásához). *Politikatudományi Szemle*, 1994, 4:116–124.
- Heller Á. (1966): *Társadalmi szerep és előítélet – Szociológiai tanulmányok*. Budapest: Akadémia Kiadó.
- Nemes Nagy J. (1997): Régiók, regionalizmus. „*Educatio*” 3:407–423.
- Sárkány M. (2000): *Komplex társadalmak szociálintropológiája*, In: *Kalandozások a 20. századi kulturális antropológiában*. Budapest: LHarmattan.

INTERNETEN

Kapitány Ágnes–Kapitány Gábor: *Résztevő megfigyelés a saját társadalomban – korszakok szimbolikája*. http://www.socio.mta.hu/mtarsak/anyagok/kapitany_resztvevo_megfigyeles.htm

